

УДК 262.3 (477.83)
Б 61

Світлана Біла

УНІЙНІ ПРОЦЕСИ У ЛЬВІВСЬКІЙ ЄПАРХІЇ У ДОСЛІДЖЕННЯХ ІСТОРИКІВ ГАЛИЧИНИ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ

У статті проаналізовано науковий доробок української та польської історіографії Галичини першої половини ХІХ ст. з проблеми унійних процесів у Львівській єпархії. Показано основні здобутки і тенденції в аналізі теми, з'ясовано ступінь вивченості окремих аспектів проблеми і виявлено малодосліджені питання.

Ключові слова: історіографія, унієзнавство, унійні процеси, Львівська єпархія, історики Галичини.

Історія церкви виокремилась у спеціальну галузь історичної науки і виробила свій аналітичний метод дослідження у ХІХ ст. В цей період церковна історія активно використовувалась не лише в суто наукових, але і в ідеологічних цілях – як фактор формування суспільно-політичної та національної свідомості. В силу політичних обставин тоді ж активізувалися й унієзнавчі дослідження. Проте історіографічний аналіз цих студій проводився лише фрагментарно. До малодосліджених в історіографічному річищі тем належить і проблема поширення унії у Львівській єпархії на зламі ХVІІ – ХVІІІ ст. Тому історіографічне дослідження окресленої теми є актуальним і дасть змогу переосмислити накопичені знання, з'ясувати контрверсійні й маловивчені питання.

Окремі аспекти обраної теми відображені в історіографічних оглядах істориків церкви другої половини ХІХ – ХХ ст. І.Франко [28], [29], М. Возняк [1], О. Коссак [34] відзначали цікавий факт, що галицькі дослідники у ХІХ ст., попри греко-

католицьку конфесійну приналежність, інтерпретували унійні процеси в душі православної історіографії. О.Киричук [14], [15], І.Орлевич [20] окреслили ідеологічні підстави церковно-історичних напрацювань галицьких учених першої половини ХІХ ст. (М.Гарасевича, М.Малиновського, Д.Зубрицького та ін.) і з'ясували, що на зміст їхніх розвідок мала вплив москвофільська орієнтація. Проте слід відзначити, що у вказаних історіографічних працях спеціально не аналізувався внесок істориків Галичини у дослідження проблеми поширення унії у Львівській єпархії на зламі ХVІІ – ХVІІІ ст.

Метою цієї статті є проаналізувати внесок галицької історіографії першої половини ХІХ ст. у стан вивчення проблеми поширення унії в регіоні, охарактеризувати процес нагромадження історичних знань, основні риси, історіософські концепції, здобутки та недоліки досліджень.

Для розвитку церковної історіографії на українських землях, які увійшли до складу імперії Габсбургів, склалися специфічні умови. Після Австрійської анексії Галичини уряд намагався урівняти у правах уніатів з римо-католиками. Вживалися заходи щодо підвищення рівня освіти та матеріального забезпечення українського духовенства. У 1808 р. австрійський уряд заснував окрему Галицьку уніатську митрополію. Безумовно, позитивні зрушення не минули безслідно для розгортання церковно-історичних досліджень. О.Оглоблин відзначив, що “в силу певних історичних умовин, тут швидше кристалізується поняття Української церкви, принаймні в її католицькій окрузі” [18, 19].

Беззаперечним є факт, що розвиток української церковної історіографії у першій половині ХІХ ст. проходив у тісному зв'язку з національним відродженням. Саме русофільство (“москвофільство”), опісля яскраво вираженого австрофільства, на середину ХІХ ст. стає фактором становлення української національної свідомості. Воно склало наступний, після полонофільства, етап розриву галицьких українців із їхніми наївно-монархічними почуттями та лояльностями до австрійського цісаря і відіграло роль відособлення від чужої (польської) національної спільноти [17, 254]. Завдання церковно-історичних досліджень змінювалися від обстоювання права уніатської церкви

в Речі Посполитій до генерування концепцій, які полягали у створенні окремої історії греко-католицької церкви та її захист від православної і католицької асиміляції. Глибокий “консерватизм” галицьких істориків зумовлював і прискіпливу увагу до вивчення історії православної церкви та висвітлення національно-релігійних утисків русинів у Речі Посполитій.

Науковими осередками української церковної історіографії були Львівський Ставропігійний інститут та кафедральна церква Святого Юра. Ідейна платформа Львівського Ставропігіону у 40-х роках ХІХ ст. еволюціонувала від австрофільства до зміцнення русофільської орієнтації [14, 314]. У своїх наукових поглядах історики-москвофіли були в основному солідарні з істориками православної орієнтації в Російській імперії та Наддніпрянській Україні. Однак, на відміну від ортодоксальної російської православної історіографії, вони переслідували мету не спростування існування унії, а доказу історичної необхідності створення уніатської церкви.

Розвиток української історичної науки у першій половині ХІХ ст. відбувався під впливом ідей романтизму [6, 122 – 123], серед яких визначальними були ідеї народності та національної самобутності [16, 250]. Причому в церковній історіографії, на наш погляд, ірраціональний підхід до пояснення людських прагнень та ідей, котрі не можна досягнути розумом, а лише чуттями, інтуїцією, тісно поєднувався з цілісним провіденційним світоглядом. Перед істориком церкви стояли, вочевидь, інші методологічні завдання, не так пошук раціональних причинно-наслідкових закономірностей у сучасному розумінні, як пошук авторитетних свідчень і думок (звідси збирання різноманітних документальних матеріалів). Як і світській, церковній історіографії початку ХІХ ст. у Галичині був притаманний антикварний (хронікально-джерелознавчий) характер досліджень, згідно з яким основним завданням істориків було зібрання різноманітних документів з церковної історії. Отже, галицькі історики відшукували аргументи для обґрунтування історичної необхідності, легітимності, ідентичності та життєздатності уніатської церкви.

Започаткував вивчення унійної проблематики професор Львівського університету, генеральний вікарій, офіціал М.Гарасевич. Як з'ясував М.Возняк, на характер наукових сту-

дій професора безперечно впливали його австрофільські ідейні переконання та світоглядні засади [1]. Наприклад, австрофільські погляди науковця яскраво заманіфестовані у меморіалі про єзуїтів від 1806 р., у якому він звинуватив членів Товариства Ісуса у численних конфесійних конфліктах і заворушеннях та національно-релігійних утисках русинів у шляхетській Польщі, що не могло не спричинити їхній перехід до унії. Унійні процеси, на думку М.Гарасевича, не звільнили українців від переслідувань і гніту з боку польської влади та єзуїтського ордену. Релігійний і політичний гніт припинився лише при австрійському управлінні [24].

Світоглядні переконання безумовно відбилися і на основній праці М.Гарасевича про історію уніатської церкви. Праця, очевидно, була написана у Відні протягом 1826 – 1827 рр. і призначалася для урядового вжитку [1, 124]. Численні рукописні копії праці, поширювані у ХІХ ст., свідчили про її популярність. Першу копію твору з додаванням деяких документів здійснили брати Паславські ще у 1834 р. Тоді ж встиг скопіювати твір й Антін Добрянський. Саме його копію окремі дослідники помилково вважали оригінальним дослідженням А.Добрянського, відзначаючи високий ступінь самостійності й оригінальність розвідки [31]. Неповні копії праці М.Гарасевича зберігалися і в Перемишльській капітульській бібліотеці та в рукописному відділі бібліотеки Народного дому у Львові. Першим видавцем праці у 1835 р. став М.Малиновський, який опублікував її скорочений варіант у Відні [35]. Переклад з латинської вважався неякісним, внаслідок чого М.Гарасевич написав спростування з докладним виправленням помилок [1, 131 – 133]. Після смерті М.Гарасевича М.Малиновський задумав видати працю у повному обсязі. Підготовлений до друку латиномовний текст рукопису мав назву “Історія Унії українського народу з святою Римською церквою”. Проте цензура не дозволила друкувати працю з огляду на її спрямованість проти латинського духовенства, тому її опубліковано лише у 1862 р. у Львові під назвою “*Annales Ecclesiae Ruthenae*” [33]. М.Возняк стверджує, що М.Малиновський значно переробив і доповнив рукопис М.Гарасевича і його по праву можна вважати співавтором праці [1, 228]. Метою роботи було продемонструвати, що “українська

(руська) церква – це велика мучениця, а поляки з єзуїтами і василіанами – це вбивці українців”. Тому, на думку протоігумена василіанського чину О.Коссака, працю М.Малиновського можна назвати не історією української церкви, а радше “кримінальною скаргою” на поляків та їхніх прихильників, винесеною на суд Західної Європи [34, 59].

Схожих поглядів на оцінку доробку М.Гарасевича – М.Малиновського – дотримувався І.Франко [29, 135]. Аналізуючи здобутки уніатської історіографії (маючи на увазі спадщину львівських істориків М.Гарасевича, М.Малиновського та А.Петрушевича), І.Франко відзначав надзвичайний і дивний факт: протягом тривалого часу історики української церкви недвозначно вважали унію нещастям Русі, плодом зради народу і батьківської віри, результатом єзуїтських інтриг [28, 194]. Треба сказати, що в оцінці праці І.Франко не був до кінця послідовним. В іншій публікації він визнає, що в роботі показано історію довгої і завзятої боротьби уніатів проти латинізації русинів [27, 40]. До речі, К.Студинський поправляв І.Франка, нагадуючи йому, що книга написана “з немалою симпатією до унії” [25, 2]. На нашу думку, такий різнобій в оцінках відомого дослідження доводить, що це доробок обидвох науковців (М.Гарасевича і М.Малиновського). Розвідка має сліди як “йосифінської ментальності” (М.Гарасевич), так і “святоюрського москвофільства” (М.Малиновський).

На думку О.Оглоблина, М.Чубатого, розвідка М.Гарасевича – М.Малиновського є радше компіляцією “сирих” документів, аніж систематичним викладом подій [18, 20], [30, 2]. Натомість сучасний історик В.Ульяновський підкреслює системність викладу в цій книзі історії Української греко-католицької церкви до середини ХІХ ст. [26, 15]. На наш погляд, ця робота – це спроба легітимації ідентичності уніатської церкви, обґрунтування її життєздатності.

М.Гарасевич та М.Малиновський навели нові факти з історії Львівської єпархії останньої третини ХVІІ ст., зокрема про боротьбу єпископа Йосифа Шумлянського з Євстахієм Свистельницьким за владичу кафедру, факт таємного складання католицького віросповідання Йосифом Шумлянським у 1677 р. та рішення Гродненського сейму 1678 р. [33, 461]. На підставі

аналізу джерел, зокрема “Колоквіуму” уніатського митрополита Кипріяна Жоховського, авторами детально описується перебіг Люблінського з'їзду уніатів і православних у 1680 р. Позитивом монографії є те, що дослідники вперше опублікували документи з архіву Львівської Ставропігії, повний текст обох варіантів унійних умов, складених галицькою ієрархією у 1681 р., та королівської декларації, що підтверджувала їхні вимоги [33, 466 – 473].

Завершуючи аналіз праці М.Гарасевича – М.Малиновського, слід підкреслити, що цей твір з огляду на публікацію джерел, оригінали яких пізніше були втрачені, повинен бути перевиданий українською мовою, за умови зв'язки зі всіма наявними рукописними копіями, а також розмежування участі авторів.

Найбільш ґрунтовний внесок у дослідження проблеми унійних процесів у Львівській єпархії зробив відомий галицький історик Д.Зубрицький [7], [8], [37], [38], [39]. Його праці завершують перший етап української історіографії, який одержав назву хронікально-джерелознавчого [2, 13]. Натомість І.Колесник вважає, що він є яскравим представником нового типу історичного дослідження – т. зв. критичної історії (виклад повної систематичної історії поєднувався з критикою та збиранням текстів, історичних пам'яток і джерел) [16, 249]. На думку В.Педича, Д.Зубрицький був представником романтичного напряму української історіографії [23, 52 – 53, 167]. Нині детально вивчено еволюцію світогляду Д.Зубрицького – від полонофільства через українську орієнтацію до русофільства [22], [21], [20]. Русофільська (“москвофільська”) орієнтація Д.Зубрицького зумовила і своєрідні релігійні погляди історика, а, отже, і ставлення до унії. У своїх релігійних переконаннях він пройшов шлях від римокатолика до православного і став однозначним противником унії [20, 286]. На думку Д.Зубрицького, завдяки унії поляки прагнули роз'єднати український та російський народи, які “хоч і дещо відмінні у діалектах, але однакові за походженням, вірою та писемністю” [10], [11]. Отже, вагомий вплив на тлумачення дослідником подій церковної історії мали штампи російської православної історіографії.

Певний вплив на наукові інтереси історика мав вступ до Ставропігійського інституту у 1829 р. та копітка робота в архіві цієї інституції. Вчений досліджував архів Львівського Ставропі-

гіального братства. Так виникла ідея написання ґрунтовної розвідки про цю церковну інституцію, перший нарис про яку був опублікований 1830 р. у німецькомовному журналі [13, 54]. Це був, фактично, причинок до головної роботи Д.Зубрицького “Літопис Львівського Ставропігального братства”, яку він завершив у 1832 р. та опублікував у середині ХІХ ст. у Санкт-Петербурзі [8]. Згодом робота була перевидана у Львові [7], [9], [12].

Головною ідеєю літопису було намагання автора показати боротьбу братства з католицьким впливом та захист православної віри – як визначальних для всієї історії організації. Ця концепція швидко утвердилась у пізнішій історичній літературі про братство. Московфільська орієнтація автора проявилась в тому, що він акцентував на релігійних утисках русинів під час переходу регіону до унії. Водночас для цієї роботи, як і для тогочасних досліджень загалом, характерна відсутність аналітичних узагальнень і концептуальних положень при величезній насиченості документальним матеріалом.

Відзначимо цінний матеріал праці про особливості зростання унійних тенденцій у Львівській епархії в останній третині ХVІІ ст. та процес переходу Ставропігії під юрисдикцію Риму в 1708 р. Так, історик стверджує, що вже в період боротьби за єпископську кафедру (1667 – 1675 рр.) між Йосифом Шумлянським, з одного боку, та Антонієм Винницьким і Євстахієм Свистельницьким – з іншого, галицька громадськість розділилася на дві партії (уніатську і православну) [7, 176]. Ще у 1667 р. львівський епарх, не маючи підтримки у тодішнього митрополита Антонія Винницького (1664 – 1679), потрапив під протекторат латинського архієпископа, пообіцявши перейти до унії. Автор з’ясував складні стосунки братства з Йосифом Шумлянським. Очевидно, він перебільшував конфесійні мотиви постійних конфліктів владики з Ставропігією, оскільки вважав, що основною метою його домагань було навернення Ставропігії до католицизму і навіть її знищення.

Привертають увагу міркування дослідника щодо мотивів таємного переходу Шумлянського (1677 р.) до унії. Це зумовлювалося, на думку Д.Зубрицького, потребою поступової, ретельної підготовки шляхти, духовенства і братств до релігійної конверсії. Саме король Ян Собеський декларативно

затвердив права і привілеї майбутніх конвергентів на противагу їхньому пониженому становищу як православних.

Науковець уперше проаналізував зміст унійної декларації ієрархів 1681 р. Він справедливо зауважив, що окремі умови її не були виконані, тим більше, що Ставропігія відкинула декларацію. Братчики не бажали принести в жертву свою віру заради тимчасових вигод і не хотіли підпорядковуватися владі єпископа. Окрім того, члени Ставропігії були переконані, що Декларація ніколи не буде зреалізована. Це застереження, на думку Д.Зубрицького, підтвердилося у майбутньому [7, 188].

Історик детально описує боротьбу братства за збереження православ'я у Львівській єпархії і стверджує, що саме братчики доклали неабияких зусиль, щоб у 1694 р. у Ставропігіальній церкві не відбувся диспут православних та уніатів.

Д.Зубрицький виділяє цілий комплекс об'єктивних чинників, що все-таки спонукали 1708 р. Львівську Ставропігію прийняти унію. Серед них – заборона братствам мати відносини з Константинопольським патріархом, відсутність у Речі Посполитій православної ієрархії, окатоличення частини шляхти, позбавлення підтримки короля, посилення утисків внаслідок шведської війни та відкриття Йосифом Шумлянським друкарні. Він констатує факт, що унія до 1708 р. поширилась майже у всій єпархії, православними залишались лише деякі священики, монахи і “слабкі” братства. Поштовхом до конверсії була й обіцянка гарантії залежності безпосередньо від папи, а не місцевого єпископа. Згода Шумлянського на цю вимогу прискорила подію, офіційно оформлену 2 травня 1709 р. [7, 209]. Учений проілюстрував дослідження публікацією листа Й.Шумлянського до нунція Спіноли та відповіді на нього, послання братства до Римської конгрегації та бреве папи Климента XI від 5 квітня 1709 р. з гарантією вимог Ставропігії [7, 210 – 215]. Історик критично оцінює подане рішення Риму і трактує його як нещире, зумовлене інтересами ретельного контролю над уніатами-русинами. В майбутньому це рішення призвело до взаємної недовіри, ненависті між єпископом і братством, численних судових процесів, що значно послаблювало внутрішню єдність русинів.

Відзначимо, що у праці наявні міфологічні перекази та оповіді. Так, Д.Зубрицький наводить легендарний опис зустрічі Й.Шумлянського у 1700 р. із львівською громадськістю після офіційного переходу єпископа до унії і повернення його з Варшави (“владика привів на зустріч великого чорного пуделя, який почав голосно гавкати, внаслідок чого народ розбігся, розпускаючи по місту чутки, що приїхав єпископ і привіз із собою “пелехату унію”, яка “гарчить і бреше”) [7, 198].

Автор акцентує на негативних наслідках поширення унії в єпархії. Поляки зневажали і принижували уніатів так само, як і православних, продовжувався перехід у латинство і тепер уже через унію. Для аргументації дослідник наводить задокументований факт знущання старости М.Даниловича над уніатським священником [7, 201].

Д.Зубрицький звертався до унійної теми в іншій відомій праці – “Хроніці міста Львова” [38, 417 – 419, 436, 438, 446 – 448, 462, 465]. У ній науковець також акцентує на конфесійних мотивах конфліктів Шумлянського з братством. Московфільські інтерпретації у цій праці дослідника були настільки виразними, що навіть австрійська цензура дозволила опублікувати роботу лише зі значними обмеженнями. Існують відомості, що екземпляр роботи у нескороченому вигляді був надісланий істориком М.Погодіну, який зобов’язався видрукувати її у Москві, але обіцянки не дотримав [20, 288]. Прикметно, що польські консервативні науковці вважали її необ’єктивною і сповненою ненавистю до поляків, а головний недолік вбачали у невизнанні Д.Зубрицьким вишості польської культури [20, 289]. Сучасні українські історики по-новому переосмислюють науковий доробок Д.Зубрицького та історичну цінність його праці [3], [19].

У розвідці з історії Львова дослідник акцентував на тому, що після унієзації Ставропігії у 1708 р. братчики почали домагатися реалізації прав, якими користувалися інші співгромадяни міста, проте марно. Не можна беззастережно погодитись із висновками науковця про те, що у 1708 р. “схизма у Львові та Руському воеводстві цілком обірвалася” [38, 462]. Автор не взяв до уваги, що багато монастирів Львівської єпархії ще довгий час залишались православними.

Звернемося до ще одного дослідження Д.Зубрицького – про руські друкарні Галичини [37]. У праці історик акцентує, що відкриття Йосифом Шумлянським друкарні при церкві Св. Юра було основною причиною переходу братства до унії.

Відзначимо і той факт, що як закордонний член Російської археографічної комісії вчений займався публікацією документів про унійні процеси в Галичині у Санкт-Петербурзі та Москві [13, 56]. Дослідник активно співпрацював із Київською археографічною комісією. Значна кількість документів, зібраних Д.Зубрицьким, була опублікована в археографічних збірках комісії – “Пам’ятниках” і “Архіві Юго-Западной Росії” [5, 48 – 49].

Праці історика цінні для теми унії не інтерпретаторською частиною, а насиченістю джерельних матеріалів. Саме з цієї причини роботи вченого цікавили наступних дослідників. Про це свідчать численні переписування та коментування фрагментів хроніки Ставропігіального братства львівськими істориками другої половини ХІХ – початку ХХ ст., а також виготовлений список актів із Львівського архіву, використаних Д.Зубрицьким [ІІ – ІV]. Прикметно, що саме джерелознавчий бік праць науковця виділяли українські історіографи, зокрема Д.Дорошенко [4, 180]. Сучасні дослідники також відзначають великий фактичний матеріал, використаний автором, що дав змогу користуватися роботою як джерелом [13, 56], [23, 30]. Водночас користування роботами автора саме як джерелом інформації призводило до певних похибок в аналізі проблеми переходу Львівської єпархії до унії.

Унійні процеси у Львівській єпархії фрагментарно висвітлені у першому історичному нарисі про Йосифа Шумлянського, автором якого був греко-католицький священник-василіанин Варлаам Компаневич [36]. Рукопис роботи В.Компаневича зберігається у фонді І.Я.Франка [І]. На підставі матеріалів, зібраних В.Компаневичем, Л.Зелінський щодо нарис про Йосифа Шумлянського. Заслужовують на увагу думки В.Компаневича – Л.Зелінського щодо передумов унійної діяльності єпископа. Історики стверджують, що саме негативне ставлення до Шумлянського з боку номінанта на Київську митрополію А.Винницького служили підґрунтям для формування проунійних поглядів єпарха [36, 273]. Цілком справедливо автори

констатують той факт, що унійні наміри львівського владики знайшли неабияку підтримку у польського короля Яна Собеського. У 1675 р. із метою поширення унії на території підлеглий Речі Посполитій король надав адміністрацію Київської митрополії Йосифу Шумлянському. Історики вірно зауважують, що співпраця єпископа з королем продовжувалась і після таємного переходу першого до унії у 1677 р. Шумлянський схиляв до конверсії близьке до свого оточення духовенство і шляхту, а король, зі свого боку, зобов'язав комісарів ухвалити унійну декларацію, що підтверджувала вимоги ієрархії [36, 273 – 274]. Заслугою В.Компаневича – Л.Зелінського є виклад змісту декларації 1681 р. та королівського диплому від 1700 р. (після остаточного переходу Шумлянського до унії), у яких підтверджувалися права і привілеї для руського духовенства і громадськості [36, 274, 279]. Науковці високо оцінюють душпастирську діяльність владики. В.Компаневич – Л.Зелінський зауважують турботу владики про піднесення рівня освіти і моральності духовенства, впорядкування ним монастирів, особливо василіанського чину. Уперше в історіографії дослідники позитивно характеризують метричну реформу, згідно з якою, священники мали вести облік народжених і пошлюблених парафіян. Із наведених фактів про надання фундацій василіанам у Львові, Бесідах, Жовкві, Гошові випливає, що останні мали слугувати для єпископа основною опорою у поширенні унії в єпархії.

Дослідники відзначають позитивну роль унійних процесів для української громадськості, зокрема, констатуючи, що у 1701 р. Львівський магістрат, виконуючи вимоги, зафіксовані у королівському дипломі, зрівняв руських кравців із німцями і поляками. Поза увагою науковців залишився ступінь реалізації всіх інших унійних умов.

До недоліків праці можна віднести вузькість джерельної бази (переважно василіанські хроніки, напрацювання Д.Зубрицького), поверховість дослідження і тенденційність. Необґрунтованими є міркування авторів про необхідність потаємного переходу львівського ієрарха до унії для того, щоб не зашкодити королю.

Доробок польської історіографії Галичини першої половини ХІХ ст. на ділянці вивчення проблеми переходу Львівської єпархії вичерпується здебільшого причинковими працями.

Польська наука досліджувала історію української церкви лише у контексті історії костьолу. Характерними рисами тогочасної польської історіографії є апологізація католицизму та підкреслення меншовартості православ'я, а почасти й унії. Унія здебільшого трактувалась дослідниками як шлях до втраченої єдності.

Окремі факти унійних процесів відображені у роботі одного з перших дослідників історії міста Львова – Ігнатія Ходиницького (1786 – 1847) [32]. Автор стверджує, що на Люблінський колоквіум із православного боку прибуло більше світської громадськості, аніж духовних осіб. Загалом, історик не вносить нових деталей у дослідження перебігу та причин невдачі колоквіуму. Основну роль у поширенні унійних процесів у Львівській єпархії він відводить Йосифу Шумлянському, а отже, прийняття унії єпископом у 1700 р. у Варшаві мало велике значення. Загалом, праця не виходить за межі усталених концепцій католицької історіографії.

Отже, українські та польські історики Галичини першої половини XIX ст., незважаючи на виразні конкретні спроби вивчення проблеми, не дійшли до ґрунтового дослідження переходу регіону до унії. Перебіг унійних процесів дослідниками розглядався через призму діяльності короля Яна Собеського і львівського єпископа Йосифа Шумлянського. Історики московфільської орієнтації розглядали унію як нещастя Русі, плід зради батьківської віри і народу, результат єзуїтських інтриг, акцентували на національно-релігійних утисках русинів у шляхетській Польщі. Водночас дослідники визнавали закономірність процесу переходу регіону до унії. Найбільш детально вчені дослідили перебіг Люблінського колоквіуму 1680 р. та конверсійні заходи львівського єпископа Йосифа Шумлянського, процес переходу до унії Львівського Ставропігального братства.

На якість досліджень безперечно впливали рівень тогочасної науки і відносна бідність джерельної бази. Отже, значення робіт галицьких істориків першої половини XIX ст. визначається передусім не стільки інтерпретаторськими висновками, виявленням причиново-наслідкових зв'язків і тенденцій, як зібраним фактологічним документальним матеріалом.

Детальний аналіз вказаних праць дасть можливість з'ясувати перспективні напрями досліджень публікації архівних документів із історії унійних процесів у Львівській єпархії, виправити помилки попередньої історіографії, яка користувалася доробком істориків Галичини першої половини ХІХ ст. як основним першоджерелом.

Джерела та література

I. Інститут літератури ім. Шевченка. Відділ рукописів. – Фонд Франка. – Спр. 3/4849. Rys Zycia Jozefa Szumlańskiego. Біографія поч. ХІХ ст. – 7 арк.+5.

II. Центральний державний історичний архів у Львові (далі – ЦДАЛ). – Ф. 129. – Оп. 2. – Спр. 806. Виписки з архівних документів братства за ХVІІ – ХVІІІ ст., зроблені невстановленим автором з “Летописи” Д.Зубрицького та збірників документів (ХХ ст.). – 22 арк.

III. ЦДАЛ. – Ф. 129. – Оп. 2. – Спр. 808. Виписки невстановленого автора з наукових праць, збірників документів братства, міських актів та ін. з питань прийняття унії, прав українського населення міст 1935. – 18 арк.

IV. ЦДАЛ. – Ф. 129. – Оп. 3. – Спр. 290. Рукопис статті викладача української гімназії “Напередодні унії в Галицькій Русі”. 1937. – 36 арк.

1. Возняк М. Перший історик Церкви з вихованців львівської духовної семінарії // Богословія. – Львів, 1934. – Т. ХІІ. – Кн. 4. – С. 237 – 245; 1935. – Т. ХІІІ. – Кн. 1. – С. 36 – 46; Кн. 2 – 3. – С. 124 – 133; Кн. 4. – С. 222 – 230.

2. Гошко Т.Д. Магдебурзьке право Центрально-Східної Європи ХІІІ – ХVІІІ ст. в українській та польській історіографії : автореф. дис. ... канд. істор. наук. – Львів, 1999. – 22 с.

3. Дашкевич Я. Довкола “Хроніки міста Львова” Дениса Зубрицького // Спеціальні історичні дисципліни : питання теорії та методики. – К., 2002. – Число 8 – 9. – У 2-х ч. – Ч. 2. – С. 137 – 148.

4. Дорошенко Д. Огляд української історіографії. – К. : Українознавство, 1996. – 255 с.

5. Журба О. Київська археографічна комісія : нарис історії і діяльності. – К. : Наукова думка, 1999. – 186 с.

6. Зашкільняк Л. Методологія історії від давнини до сучасності. – Львів : ЛДУ, 1999. – 224 с.

7. Зубрицький Д. Летопись Львовскаго Ставропигиального братства // Временник Ставропигийского института на год 1926. – Львов, 1925. – С. 95 – 269.

8. Зубрицкий Д. Летопись Львовскаго Ставропигиальнаго братства по древним документам составленная // Журнал Министерства народного просвещения. – СПб., 1849. – Т. 62. II отд. – С. 1 – 22, 59 – 99, 131 – 163; 1850. – Т. 66. – С. 1 – 96, 121 – 146; Т. 67. – С. 1 – 43.

9. Зубрицкий Д. Летопись Львовскаго Ставропигиальнаго братства. – Львов : Изд. Ставропигийский Институт, 1926. – 173 с.

10. Зубрицкий Д. Начало унии // Чтения в императорском обществе истории и древностей российских при Московском университете. – 1848. – № 7. – С. 1 – 36.

11. Зубрицкий Д. Начало унии (1587 – 1589) // Славянская заря (Вена). – 1867. – № 1. – С. 159.

12. Зубрицкий Д. Хроніка міста Львова / переклад з польської мови Івана Сварника; передмова Ірини Орлевич; науковий коментар Мирона Капралія; наук. ред. Я.Дашкевич, Р.Шуст / “Львівські історичні пам’ятки”. – Т. III. – Львів : Центр Європи, 2002. – 602 с.

13. Капраль М. Історіографія Львівського Успенського братства // Україна в минулому. – К. – Львів, 1992. – Вип. I. – С. 54 – 71.

14. Киричук О. Ідеологія діячів Ставропігійського інституту у Львові в 1848 – 1869 роках // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип. 9 : ювілейний збірник на пошану Феодосія Стебля / НАН України, Інститут українознавства ім. І.Крип’якевича. – Львів, 2001. – С. 300 – 319.

15. Киричук О. Історичні дослідження діячів Ставропігійського інституту у Львові (1864 – 1890 роки) // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип. 7 : збірник на пошану проф. Ю. Сливки. – Львів, 2000. – С. 141 – 149.

16. Колесник І. Українська історіографія (XVIII – початок XX століття). – К. : Генеза, 2000. – 256 с.

17. Мудрий М. Галицьке русофільство в сучасній історіографії : стан і перспективи дослідження // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Випуск 9 : ювілейний збірник на пошану Феодосія Стебля / НАН України, Інститут українознавства ім. І.Крип’якевича. – Львів, 2001. – С. 254 – 280.

18. Оглоблин О. Українська церковна історіографія // Український історик. – 1969. – № 1 – 4. – С. 12 – 29.

19. Орлевич І. Денис Зубрицький – автор “Хроніки міста Львова” // Зубрицький Денис. Хроніка міста Львова : переклад з польської мови Івана Сварника; передмова Ірини Орлевич; науковий коментар Мирона Капралія; наук. ред. Я.Дашкевич, Р.Шуст / “Львівські історичні пам’ятки”. – Т. III. – Львів : Центр Європи, 2002. – С. I – XI.

20. Орлевич І. Денис Зубрицький : штрихи до портрета історика і громадського діяча // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип. 9 : ювілейний збірник на пошану Феодосія Стебля. – Львів, 2001. – С. 281 – 299.

21. Орлевич І. Діяльність Львівського Ставропігійського інституту (кінець XVIII – 60-ті рр. XIX ст.) : Автореф. дис. ... канд. іст. наук. – Львів, 2000. – 20 с.

22. Орлевич І. Ставропігійський інститут у Львові (кінець XVIII – 60-ті рр. XIX ст.). – Львів, 2000. – 188 с.

23. Педич В. Історична школа М. Грушевського у Львові (1894 – 1914). – Івано-Франківськ : Б.в., 1997. – 208 с.

24. Свистун Ф. Памятная записка Михаила Гарасевича о иезуитах // Вестник “Народного Дома”. – Львів, 1906. – С. 70 – 166.

25. Студинський К. Причинки до історії унії. Критичні замітки на розвідку д-ра Івана Франка п.з. “Z dziejów Synodu Brzeskiego 1596 r.”, поміщеного в “Kwartalniku Historycznym”. – Львів, 1895. – 21 с.

26. Ульяновський В. Історія церкви та релігійної думки в Україні : навч. посібник. – У 3-х кн. – Кн. 1. Середина XV – кінець XVI століття. – К. : Либідь, 1994. – 256 с.

27. Франко І. / рец. П. Житецький. / “Энеида” И. П. Котляревского и древнейший описок ее (Киевская старина, 1899. X – XII, 1900. I – III) // Франко І. Збір. Творів. У 50-ти т. – К. : Наук. думка, 1982. – Т. 33. – С. 30 – 51.

28. Франко І. З історії Берестейського собору 1596 р. // Франко І. Збір. творів. – У 50-ти т. – К. : Наук. думка, 1986. – Т. 46. – Кн. 2. – С. 193 – 219.

29. Франко І. Нариси з історії української літератури в Галичині // Франко І. Збір. Творів. У 50-ти т. – К. : Наук. думка, 1980. – Т. 27. – С. 130 – 148.

30. Чубатий М. Історія християнства на Русі-Україні. Т. I. (до р. 1353). Ч. I / Праці Греко-католицької Богословської Академії. – Т. XXIV – XXVI. – Рим – Нью-Йорк, 1965. – 816 с.

31. Яворський Ю. Неизвестный труд А. М. Добрянского по истории западно-русской церкви. – Львов, 1913. – С. 8 – 10.

32. Chodynieckie I. Historja stolecznego Królestw Galicyi i Lodomeryi miasta Lwowa od założenia jego aż do czasów terozniejszych. – Wyd. 2. – Lwów, 1865. – 466 s.

33. Harasiewicz M. Annales Ecclesiae Ruthenae gratiam et communionem cum s. Sede Romana habentis ritumque Graeco-Slavicum observantis, cum singulari respectu ad dioceses ruthenas Leopoliensem,

Premisliensem et Chelmensem. – Leopoli : Typis Instituti Stauropigiani, 1862. – 1094 p.

34. Kossak O. Odpowiedź na historji o “Unii Kościoła świętojurskiego we Lwowie”. – Lwów, 1862. – 111 s.

35. Małynowski M. Umrise zu einer Geschichte des religisen und hierarchischen Zustandes der Ruthener. – Wien, 1835. – 26 s.

36. Zieliński L. Ks. Józef Szumlański, biskup R.G. lwowski i Kamieńca Podolsk. Bijografja // Lwówianin. –1841. – S. 268 – 280.

37. Zubrzycki D. Historyczne badania o drukarniach rusko-słowiańskich w Galicji. – Lwów : Druk Instytutu Stauropigiańskiego, 1836. – 90 s.

38. Zubrzycki D. Kronika miasta Lwowa. – Lwów, 1844. – 496 s.

39. Zubrzycki D. Rys do historyi narodu ruskiego w Galicyi i Hierarchiji cerkiewnej w temże królestwie. – Lwów, 1837. – 67+22 s.

Била Светлана. Унионные процессы во Львовской епархии в исследованиях историков Галичины первой половины XIX века. В статье проанализирован научный вклад украинской и польской историографий Галичины в первой половине XIX века по проблеме унийных процессов во Львовской епархии. Показаны основные достижения и тенденции в анализе темы, выяснена степень изученности отдельных аспектов проблемы и выявлены малоисследованные вопросы.

Ключевые слова: историография, униеведение, унийные процессы, Львовская епархия, историки Галичины.

Bila Svitlana. The union processes in the L’viv diocese in the researches of historians of Halychyna in the first half of the XIX century. The scientific works of the Ukrainian and Polish historiography of Halychyna of the first half of the XIX century on the problem of union processes in the L’viv diocese are analyzed in the article. The main achievements and tendencies of the theme analysis are shown, the degree of scrutiny of certain aspects of the issue is cleared up and some little investigated questions are found out.

Key words: historiography, union-studies, union processes, L’viv diocese, historians of Halychyna.